שדעתו קצרה. משום לגבו כל דאגות מציריו ודואג על כל מה שעתיד לבא עליו: **רחבה.** ואינו משום לגבו דאגה כל כך. ל"א דעתו קצרה לרגזן: **והא איכא שבתות וימים טובים.** שאין לך עני בישראל שאין לו מעדנים: **שנוי וסת.** משנה וסת ואוכל יומר שאינו רגיל לאכול היינו תחילת חולי מעייס לפיכך אפילו שבתות ויו"ט רעים לו: ה"ג **הקורא שיר השירים ועושה אותו כמין זמר.** שקורא בנגינה אחרת שאינו נקוד בה ועושה אותה כמין שיר אע"פ שמשיר השירים הוא ועיקרו שיר אסור לעשותו כמין שיר אלא בקריאתו: **הקורא פסוק בביה המשתאות בלא זמנו.** במיסב על יינו עושה שחיקותיו בדברי תורה וקורא פסוקים בקול רם לשחק בהם בני המשתה אבל אם אומרו בזמנו על המשתה כגון שהוא יום טוב ונוטל כוס בידו ואומר עליו דברי הגדה ופסוקים מענינו של יום מביא טובה לעולם: **ובריקק.** שכן דרך מלחשים לרקק קודם הלחש ואסור להזכיר פסוק על הלחישה. ויש לחשים שדרכן לרקק אחריהם ואומר אותן בלשון לעז ומזכירין להם שם בלשון לעז וא"ל רבי דמותר דאין אסור אלא לוחש אחר הרקיקה דגרמה שמזכיר השם על הרקיקה ועוד לא נאסר אלא בלשון הקודש אבל בלעז לא: **אפילו נגע נרעת.** אפילו לוחש (אחרי האי) קרא דלית ביה שם שמיס על הרקיקה שקורא נגע נרעת כי תהיה באדם והובא אל הכהן (ויקרא יג) לשם רפואה אין לו חלק לעולם הבא: **ואפילו ויקרא אל משה.** שאין בו לא חולי ולא נגע דאין רואי ללחשו על המכה ואין מזכירו לשם רפואה אלא כסבור הוא להגאל בזכות דברי תורה שהוא הזכיר אסור לוחשו: **וממשמשין במעייס.** של חולה בשבת ואין בכך משום רפואה דסיכה איתקש לשמיה: **ולוחשין על נחשים ועל עקרבים בשבת.** בשביל שלא יזיקו ואין בכך משום גילה: **כלי על העין.** שכן דרך ליתן כלי מתכות על העין כדי לקרר העין. מ"נ כגון שעושין לאדם שחם בעינו מקיפים עינו בטבעת: **כלי הניטל.** כגון מפתח סכין וטבעת: **בדבר שדיס.** שכן עושין כשאוכלין אוס דבר שאוכלין במעשה שדים והם מגידים להם ואסור לעשות בשבת משום ממלוא חפצך (ישעיה נח): **אף כאוכל אסור.** לשאול בשדים כדמפרש לקמן משום סכנה: **כי הא דרב ינאי.** היה שואל במעשה שדים ובקש השד להזיקו ונעשה לו נס [ובלעו האדם]: **סך ואחר כך ממשמש.** הוי שנוי דנכנסו דרך למשמש ואח"כ לסוך: **שרי שמן.** יש מעשה שדים שאוכלין על ידי שמן וקרי להו שרי שמן והיינו שרי בוהן. ויש שאוכלין בשפופרת של ביצה וקרי להו שרי ביצים: **אלא שמכוזכין.** לכך נמנעו מלשאול בהן: **לוחשים על שמן שבכלי.** אותן העושין מעשה שדים דרכן ללחוש על שמן שבכלי ואין דרכן ללחוש על שמן שביד שאינו מועיל לפיכך אדם יכול לסוך על ידו משמן שביד ואין לחוש שמא נעשה בו מעשה שדים ואין בו סכנת השד: **שם.** סך שמן בפניו: **למחין.** אבעבועות מלנ"ך: **זיקא דחמה.** רוח של אותו שד ששמו חמת אני רואה בפניך שאחזתך: **חמה עזה יש בעולם.** על עצמו היה אומר שכעס עליו המקום והכניד חוליו: **שכל זמן שהייתי רואה אם רבי שאין יינו מחמיץ וכו'.** כלומר שהיתה הצלחה בכל מעשיו: **אמרתי קבל רבי אם עולמו.** כל שכרו: **רואה רבי בצער.** ושכרו משתמר להבא לכך אני שמח: **מדביש.** מתקלקל ונעשה צלול מחמת חמימות: **כלוס חסרתי.** שאתה אומר אני סובל עונותי: **שגלגל חמה בעולם הזה.** ולא לעתיד שמאורות מתחדשות: **תביבין יסורין.** שמכפרין עליך:

גס

משה לילה: **כלי על העין.** שכן דרך ליתן כלי מתכות על העין כדי לקרר העין. מ"נ כגון שעושין לאדם שחם בעינו מקיפים עינו בטבעת: **כלי הניטל.** כגון מפתח סכין וטבעת: **בדבר שדיס.** שכן עושין כשאוכלין אוס דבר שאוכלין במעשה שדים והם מגידים להם ואסור לעשות בשבת משום ממלוא חפצך (ישעיה נח): **אף כאוכל אסור.** לשאול בשדים כדמפרש לקמן משום סכנה: **כי הא דרב ינאי.** היה שואל במעשה שדים ובקש השד להזיקו ונעשה לו נס [ובלעו האדם]: **סך ואחר כך ממשמש.** הוי שנוי דנכנסו דרך למשמש ואח"כ לסוך: **שרי שמן.** יש מעשה שדים שאוכלין על ידי שמן וקרי להו שרי שמן והיינו שרי בוהן. ויש שאוכלין בשפופרת של ביצה וקרי להו שרי ביצים: **אלא שמכוזכין.** לכך נמנעו מלשאול בהן: **לוחשים על שמן שבכלי.** אותן העושין מעשה שדים דרכן ללחוש על שמן שבכלי ואין דרכן ללחוש על שמן שביד שאינו מועיל לפיכך אדם יכול לסוך על ידו משמן שביד ואין לחוש שמא נעשה בו מעשה שדים ואין בו סכנת השד: **שם.** סך שמן בפניו: **למחין.** אבעבועות מלנ"ך: **זיקא דחמה.** רוח של אותו שד ששמו חמת אני רואה בפניך שאחזתך: **חמה עזה יש בעולם.** על עצמו היה אומר שכעס עליו המקום והכניד חוליו: **שכל זמן שהייתי רואה אם רבי שאין יינו מחמיץ וכו'.** כלומר שהיתה הצלחה בכל מעשיו: **אמרתי קבל רבי אם עולמו.** כל שכרו: **רואה רבי בצער.** ושכרו משתמר להבא לכך אני שמח: **מדביש.** מתקלקל ונעשה צלול מחמת חמימות: **כלוס חסרתי.** שאתה אומר אני סובל עונותי: **שגלגל חמה בעולם הזה.** ולא לעתיד שמאורות מתחדשות: **תביבין יסורין.** שמכפרין עליך:

שדעתו קצרה וטוב לב משתה תמיד זה שדעתו רחבה [ח]ואמר ר' יהושע בן לוי כל ימי עני רעים והאיכא שבתות וימים טובים כדשמואל [ט]דאמר שמואל שינוי וסת תחלת חולי מעיים תנו רבנן [י]הקורא פסוק של שיר השירים ועושה אותו כמין זמר והקורא פסוק בבית משתאות בלא זמנו מביא רעה לעולם מפני שהתורה חוגרת שק ועומדת לפני הקב"ה ואומרת לפניו רבונו של עולם עשאוני בניך ככנור שמנגנין בו לצים [יא] אמר לה בתי בשעה שאוכלין ושותין במה יתעסקו אמרה לפניו רבונו של עולם אם בעלי מקרא הן יעסקו בתורה ובנביאים ובכתובים אם בעלי משנה הן יעסקו במשנה בהלכות ובהגדות ואם בעלי תלמוד הן יעסקו בהלכות פסח בפסח בהלכות עצרת בעצרת בהלכות חג בחג העיד רבי שמעון בן אלעזר משום רבי [יב]שמעון בן חנניא כל הקורא פסוק בזמנו מביא טובה לעולם שנאמר [1]ודבר בעתו מה טוב: [א]והלוחש על המכה וכו': [ב]אמר ר' יוחנן [ג]וברוקק בה לפי שאין מזכירין שם שמים על הרקיקה איתמר רב אמר אפילו נגע צרעת ר' חנינא אמר אפילו ויקרא אל משה תנו רבנן סכין וממשמשין בבני מעיים בשבת [2]ולוחשין לחישת נחשים ועקרבים בשבת [3]ומעבירין כלי על גב העין בשבת אמר רשב"ג [ד]במה דברים אמורים בכלי הניטל אבל בכלי שאינו ניטל אסור ואין שואלין בדבר שדים בשבת רבי יוסי אומר אף בחול אסור אמר רב הונא [א] [ה](אין) הלכה כר' יוסי ואף רבי יוסי לא אמרה אלא משום סכנה כי הא דרב יצחק בר יוסף דאיבלע בארזא ואתעביד ליה ניסא פקע ארזא ופלטיה [ו]ת"ר סכין [2]וממשמשין בבני מעיים בשבת ובלבד שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול היכי עביד רבי חמא ברבי חנינא אמר סך ואחר כך ממשמש רבי יוחנן אמר [ז]סך וממשמש בבת אחת תנו רבנן שרי שמן ושרי ביצים מותרין לשאול בהן [ב] [ח]אלא מפני שמכזבין לוחשין על שמן שבכלי ואין לוחשין על שמן שביד לפיכך סכין משמן שביד ואין סכין משמן שבכלי רב יצחק בר שמואל בר מרתא איקלע לההוא אושפיזא אייתי ליה מישחא במנא שף נפקן ליה צימחי באפיה נפק לשוק חזיתיה ההיא איתתא אמרה זיקא דחמת קא חזינא הכא עבדא ליה מלתא ואיתסי אמר ליה ר' אבא לרבה בר מרי כתיב [2]כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רופאך וכי מאחר שלא שם רפואה למה אמר ליה הכי אמר ר' יוחנן מקרא זה מעצמו נדרש שנאמר ויאמר אם שמוע תשמע לקול ה' אלהיך אם תשמע לא אשים ואם לא תשמע אשים אעפ"כ כי אני ה' רופאך אמר רבה בר בר חנה כשחלה ר' אליעזר נכנסו תלמידיו לבקרו אמר להן חמה עזה יש בעולם התחילו הן בוכין ורבי עקיבא משחק אמרו לו למה אתה משחק אמר להן וכי מפני מה אתם בוכים אמרו לו אפשר ספר תורה שרוי בצער ולא נבכה אמר להן לכך אני משחק כל זמן שאני רואה רבי שאין יינו מחמיץ ואין פשתנו לוקה ואין שמנו מבאיש ואין דובשנו מדביש אמרתי שמא חס ושלום קיבל רבי עולמו ועכשיו שאני רואה רבי בצער אני שמח אמר לו עקיבא כלום חיסרתי מן התורה כולה אמר לו [3]לימדתנו רבינו [4]כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא ת"ר כשחלה ר' אליעזר נכנסו ארבעה זקנים לבקרו ר' טרפון ור' יהושע ור' אלעזר בן עזריה ור' עקיבא נענה ר' טרפון ואמר טוב אתה לישראל מטיפה של גשמים שטיפה של גשמים בעולם הזה ורבי בעולם הזה ובעולם הבא נענה ר' יהושע ואמר טוב אתה לישראל יותר מגלגל חמה שגלגל חמה בעולם הזה ורבי בעולם הזה ובעולם הבא נענה רבי אלעזר בן עזריה ואמר טוב אתה לישראל יותר מאב ואם שאב ואם בעולם הזה ורבי בעולם הזה ובעולם הבא נענה רבי עקיבא ואמר חביבין יסורין אמר להם סמכוני ואשמעה דברי עקיבא תלמידי שאמר חביבין יסורין אמר לו עקיבא זו מנין לך אמר מקרא אני דורש [4]בן שתים עשרה שנה מנשה במלכו וחמשים [וגו'] ויעש הרע בעיני ה' וכתיב

גם

מסורת הש"ס

ח) כתובות קי: (נדרים לז) כ"ב קמו., ט) [נדרים לז: וש"נ], י) [תמ' כלה], יא) [נס"ל: גיטין], יב) [כרב אלפס מיתא ר' יהושע], יג) שבועות טו:, יד) ס"ל ל"ג, טו) שבת קמז:, טז) [עי' ריב"ש בתשובה ל"ב גירס' הנכונה], יז) חולי ל"ל ופלגו אתרי, יח) [ל"ל אחר ד"ה שכלו], יט) [ועפרש"י שבת קנד: ד"ה כשהדגים ובפירש"י ב"מ לח. ד"ה הדגים מאריך קלת ע"ש],

גליון הש"ס

גמ' לשתנו רבינו. כי אדם אין צדיק, עי' שבת נה ע"ב תוס' ד"ה מרבינה וכדלשות הרמב"ם פרשה נח:

הגהות הגר"א

[א] גמ' אין הלכה. נמתק מיכת אין: [ב] שם אלא מפני. נמתק מיכת אלא וע"ב הרמ"ם לא גרים לה:

לעזי רש"י

מלנ"ך. פצעים.

מוסף רש"י

שדעתו קצרה. כמו עלגן וקפדן, עינו רעה בשלו ובשל אחרים (רשב"ם ב"ב קמה:). **והאיכא שבתות וימים טובים.** שיש לו מנות ומזונות שהיו מחלקין לעניים מערב שבת לערב שבת, אלא כשמואל אמא קרא לאחמועין, וכולה ר' יהושע קאמר לה (שם קמו.). שינוי וסת. אפילו לטובה (כתובות קי:) חוק, כמו עני שכל ימות החול אוכל פת חריבה ובשבת אוכל בשר. ה"ג תחלת חולי, תחוך כך מתחיל לחלות, ואית דגרסי חולי מעיים (ב"ב שם). **ובריקק בה.** ואח"כ לוחש (שבועות טו:). **שם שמים.** והכא קאמר כי אני ה' רופאך (שם). **סך ואח"כ ממשמש.** דקסבר בחול ממשמש ואח"כ סך (שבת קמו:). **מדביש.** מתמיק (שבת קמד:) יאלא טעם דיבשנו והחמיץ, אשמלי"ר בלע"ז, כמו (איוב לא) וכבל תבואתי תשרש, תעקר שרשיה, וכמו (קהלת יב) גל לא ירתק חבל הכסף, יפתחו לחוקות עכוחיה (ב"מ לח:).

עין משפט נר מצוה

כא א מי' פי"ח מהל' עכו"ס הלכה יב סמג עשין ד טוש"ע י"ד סי' קעט סעיף מ:

כב ב מי' שם טוש"ע שם ועיין בכ"מ:

כג ג מי' שם הלכה יח וסמג שם טוש"ע שם סעיף ו וטוש"ע ח"מ סי' שכח סעיף מה [וברב אלפס עוד במכילתין דף רעו. וגם סמוך לסוף פכ"ב בשבת סט.]:

כד ד ה טוש"ע ח"מ סי' שכח סעיף מו [וברב אלפס שם]:

כה ו טוש"ע י"ד סי' קעט סעיף מז [וברב אלפס שם]:

כו ז ח מי' פכ"ח מהל' שבת הלכה מה סמג לאוין פה טוש"ע ח"מ סי' שכח סעיף ג:

תורה אור השלם

1. שִׂמְחָה לְאִישׁ בְּמַעֲנֵה פִיו וְדָבָר בְּעִתּוֹ מַה טּוֹב:
משלי טו כג
2. וַיֹּאמַר אִם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע לְקוֹל יְיָ אֱלֹהֶיךָ וְהַיָּשָׁר בְּעֵינָיו תַּעֲשֶׂה וְהַאֲזַנְתָּ לְמִצְוֹתָיו וְשָׁמַרְתָּ כָּל חֻקָּיו כָּל הַמַּחֲלָה אֲשֶׁר שַׂמְתִּי בְּמִצְרַיִם לֹא אָשִׂים עָלֶיךָ כִּי אֲנִי יְיָ רֹפְאֶךָ: שמות טו כו
3. כִּי אָדָם אֵין צַדִּיק בָּאָרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה טּוֹב וְלֹא יֶחֱטָא: קהלת ז כ
4. בֶּן שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה מְנַשֶּׁה בְּמָלְכוֹ וַחֲמִשִּׁים וְחָמֵשׁ שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלִָם וְשֵׁם אִמּוֹ חֶפְצִי בָהּ: מלכים ב כא א

כו א מיי' פ"ז מהלכות בית הבחירה הלכה ו ופי"ד מהל' סנהדרין הלכה יב ופ"ג מהל' מלכים הלכה ד:

תורה אור השלם

1. גם אלה משלי שלמה אשר העתיקו אנשי חזקיה מלך יהודה:
משלי כה א
2. וידבר יי אל מנשה ואל עמו ולא הקשיבו:
דברי הימים ב לג י
3. ובהצר לו חלה את פני יי אלהיו ויכנע מאד מלפני אלהי אבתיו:
דברי הימים ב לג יב
4. ויאמר קין אל יי גדול עוני מנשא:
בראשית ד יג
5. ויאמר עשו אל אביו הברכה אחת הוא לך אבי ברכני גם אני אבי וישא עשו קלו ויבך:
בראשית כז לח
6. המה מי מריבה אשר רבו בני ישראל את יי ויקדש בם: במדבר כ יג
7. ויצו פרעה לכל עמו לאמר כל הבן הילוד היארה תשליכהו וכל הבת תחיון:
שמות א כב
8. ויהי בדבר הזה לחטאת בית ירבעם ולהכחיד ולהשמיד מעל פני האדמה:
מלכים א יג לד
9. וזה הדבר אשר הרים יד במלך שלמה בנה את המלוא סגר את פרץ עיר דוד אביו:
מלכים א יא כז
10. ויאמר ירבעם בלבו עתה תשוב הממלכה לבית דוד:
מלכים א יב כו
11. ויועץ המלך ויעש שני עגלי זהב ויאמר אלהם רב לכם מעלות ירושלם הנה אלהיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים:
מלכים א יב כח

גם אלה משלי שלמה אשר העתיקו אנשי חזקיה. היינו תלמידי חזקיה כדקיימא לן בהשותפין בנבא בתרא (דף טו.) חזקיה וסיעתו כתבו משלי. מכלל דחזקיה היה מלמד לכל וכדאמרן (לעיל דף לד:) נעץ חרב על פתח בית המדרש וכל שכן שלמנשה בנו לימד: **מכל עורך שערה בו.** ללמדו: **שבאו בעלילה.** שלא באו לבקש לפני הקב"ה בתפלה אלא באו בעלילה שאמרו דברים של נחמן שאין להם תשובה: **הברכה אחת היא.** וכי אין לך ברכה יותר. תשובה ניצלת השיבו ועלתה לו: **מנשה.** בא בעלילה שלא להתפלל למקום אלא לבסוף אם לא תושיעני מה הועיל לי שקראתי לך יותר משאר אלהות והיינו דכתיב ויכנע (ה') לפני (ה') אלהי אבותיו מכלל דעד השתא לפני אלהות אחרים נכנע: **הגא.** כי אמרינן דהוגה את השם באותיותיו אין לו חלק לעולם הבא בגבולין אבל במקדש לא שהרי בשם היו מברכין: **ובגבולין עגה.** אפילו במקדש לא. לשון עגה לעז שאינו הוגה באותיותיו בגבולין הקדש שלנו אלא שאר לועזין עגה לשון בלעגי שפה (ישעיה כח) מ"ר. ל"א עגה לשון עוגה מקום שיש בו חבורת בני אדם שמדברין דברי חול. גבולין קרי חוץ למקדש ואסור לפרש שם בן ארבעים ושתים בלשון עגה חוץ למקדש ואי עבד אין לו חלק אבל בלשון קדש אינו נענש כל כך ובמקדש הואיל ונהגו להזכיר פירושו אינו נענש: **שריבע עם.** שריבץ את ישראל והשפילם: **עשה מריבה בעם.** הריבם אלו עם אלו בעסק עבודת כוכבים זה עובד וזה מוחה בידו ובאו לידי מחלוקת: **שניבע ולא ראה.** היה סבור להביע יפה ונעמוד על דבר עיקר ולא ראה שטעה כדאמרינן לקמן ראה אם יוצאה מאמתו וכו': **נתמכמך בבנין.** של מצרים שבתוכו בבנין במקום לבנה כדמפרש בגמרא שאמר לו משה להקב"ה אתה הרעות לעם הזה שעכשיו אם אין להם לבנים משימין בניהם של ישראל בבנין אמר לו הקב"ה קוצים הם מכלין שגלוי לפני אילו הם חיים היו רשעים [גמורים] ואם תרצה תנקה והוציא אחד מהן הלן והוציא את מיכה. ל"א נתמכמך עסק בבנין עד שנעשה מך כדאמרינן (סוטה דף יא.) כל

[1]גם אלה משלי שלמה אשר העתיקו אנשי חזקיה מלך יהודה וכי חזקיה מלך יהודה לכל העולם כולו לימד תורה ולמנשה בנו לא לימד תורה אלא מכל טורח שטרח בו ומכל עמל שעמל בו לא העלהו למוטב אלא יסורין שנאמר [2]וידבר ה' אל מנשה ואל עמו ולא הקשיבו ויבא ה' עליהם את שרי הצבא אשר למלך אשור וילכדו את מנשה בחוחים ויאסרוהו בנחשתים ויוליכהו בבלה וכתיב [3]ובהיצר לו חילה את פני ה' אלהיו ויכנע מאד מלפני (ה') אלהי אבותיו ויתפלל אליו ויעתר לו וישמע תחינתו וישיבהו ירושלים למלכותו וידע מנשה כי ה' הוא האלהים [3] הא למדת שחביבין יסורין ת"ר שלשה באו בעלילה אלו הן קין עשו ומנשה קין דכתיב [4]גדול עוני מנשוא אמר לפניו רבונו של עולם כלום גדול עוני מששים ריבוא שעתידין לחטוא לפניך ואתה סולח להם עשו דכתיב [5]הברכה אחת היא לך אבי מנשה בתחילה קרא לאלוהות הרבה ולבסוף קרא לאלהי אבותיו [3]: אבא שאול אומר אף ההוגה את השם באותיותיו וכו': תנא ובגבולין ובלשון עגה: שלשה מלכים וארבעה הדיוטות וכו': ת"ר ירבעם שריבע עם ד"א ירבעם שעשה מריבה בעם דבר אחר ירבעם שעשה מריבה בין ישראל לאביהם שבשמים בן נבט בן שניבט ולא ראה תנא הוא נבט הוא מיכה הוא שבע בן בכרי נבט שניבט ולא ראה מיכה שנתמכמך בבנין ומה שמו שבע בן בכרי שמו תנו רבנן שלשה ניבטו ולא ראו ואלו הן נבט ואחיתופל ואיצטגניני פרעה נבט ראה אש שיוצאת מאמתו הוא סבר איהו מליך ולא היא ירבעם הוא דנפק מיניה אחיתופל ראה צרעת שזרחה לו על אמתו הוא סבר איהו מלך ולא היא בת שבע בתו הוא דנפקא מינה שלמה איצטגניני פרעה [7]דאמר רבי חמא ברבי חנינא מאי דכתיב [6]המה מי מריבה המה שראו איצטגניני פרעה וטעו ראו שמושיען של ישראל במים הוא לוקה אמר [7]כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו והן לא ידעו שעל עסקי מי מריבה לוקה ומנא לן דלא אתי לעלמא דאתי דכתיב [8]ויהי בדבר הזה לחטאת בית ירבעם ולהכחיד ולהשמיד מעל פני אדמה להכחיד בעולם הזה ולהשמיד לעולם הבא אמר רבי יוחנן מפני מה זכה ירבעם למלכות מפני שהוכיח את שלמה ומפני מה נענש מפני שהוכיחו ברבים שנאמר [9]וזה הדבר אשר הרים יד במלך שלמה בנה את המלוא סגר את פרץ עיר דוד אביו אמר לו דוד אביך פרץ פרצות בחומה כדי שיעלו ישראל לרגל ואתה גדרת אותם כדי לעשות אנגריא לבת פרעה ומאי וזה אשר הרים יד במלך אמר רב נחמן שחלץ תפיליו בפניו אמר רב נחמן גסות הרוח שהיה בו בירבעם טרדתו מן העולם שנאמר [10]ויאמר ירבעם בלבו עתה תשוב הממלכה לבית דוד אם יעלה העם הזה לעשות זבחים בבית ה' בירושלים ושב לב העם הזה אל אדוניהם אל רחבעם מלך יהודה והרגוני ושבו אל רחבעם מלך יהודה אמר [3]גמירי [8]דאין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית יהודה בלבד כיון דחזו ליה לרחבעם דיתיב ואנא קאימנא סברי הא מלכא והא עבדא ואי יתיבנא מורד במלכות הואי וקטלין לי ואזלו בתריה מיד [11]ויועץ המלך ויעש שני עגלי זהב ויאמר אליהם רב לכם מעלות ירושלים הנה אלהיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים וישם את האחד בבית אל ואת האחד נתן בדן מאי ויועץ אמר רבי יהודה שהושיב רשע אצל צדיק אמר להו חתמיתו על כל דעבידנא אמרו ליה הין אמר להו מלכא בעינא למיהוי אמרו ליה הין כל דאמינא לכו עבידתו אמרו ליה הין אפילו למפלח לעבודת כוכבים אמר ליה צדיק ח"ו אמר ליה רשע לצדיק ס"ד דגברא כירבעם פלח לעבודת כוכבים אלא למינסינהו הוא דקא בעי אי קבליתו למימריה

ואף

העוסק בבנין מתמסכן: **הוא סבר איהו מליך.** ולכן נתאמץ שבע בן בכרי וקבץ כל ישראל אליו והיה רוצה למלוך כדכתיב במקרא [ש"ב כ]: **איהו מליך.** ולכך נעשה יועץ לאבשלום כדי שתשוב המלוכה מדוד לאבשלום וכן כך יתגלגל הדבר ותשוב אליו: **על מי מריבה.** שבעון שאמר שמעו נא המוריים[a] נענש ולא נכנס לארץ ישראל: **ומנא לן דלא אתי.** ירבעם לעלמא דאתי והכי נמי מפרש לקמן[b] בכלהו שלשה מלכים ואדרבה הדיוטות: **הוכיח את שלמה.** כדמפרש ואזיל דאמר דוד אביך וכו': **ומפני מה נענש שהוכיחו ברבים.** לגייסו: **פרץ פרצות בחומה כדי שיעלו.** (וירדו) [ויכנסו] בריוח: **ואתה גדרת אותם כדי לעשות אנגריא.** כדי שיכנסו בשערים לידע מי נכנס כדי לגבות מס לבת פרעה מ"ר. ל"א שסגר השערים ועשה מגדל לבת פרעה על אחד מן השערים וכולם עוברים דרך שם כדי שיהיו מצויין עמה לבבדה ולעבדה. כל עבודת בית המלך קרי אנגריא. ל"א שהיה רגיל שלמה לסגור דלתות העזרה ומצניע מפתחות בידו ודרכו של מלך ליטן ג' שעות ביום וישראל עומדין על העזרה עד שיעמוד המלך ואמר לו ירבעם אתה רוצה שיתנו לך אנגריא לבת פרעה אשתך שתתן להם מפתחות: [c]**(כיס) [אם] המלוא.** אחת מן הפרצות גדר ומלאו לכותל החומה ובנה שם מגדל לבת פרעה ולאנשים שעובדין לה. לעיל מהאי קרא כתיב וירם יד במלך כלומר קם בדברים כנגד המלך ומרד בו: **שחלץ תפילין בפניו.** שהיה לו לפנות לגד אחר מפני אימת מלכותו ונתלוץ שלא בפניו. ל"א חולץ תפילין בפניו לבא להתרים כנגדו בחזקה: **חלץ תפילין.** אין נכון להיות בגלוי ראש לפני המלך [ויהוא התחיל במרד בכך להרגות ולומר לו שאינו נוהג כמלך]: **גמירי דאין ישיבה.** הלכה למשה מסיני ולא מקרא: **שהושיב רשע אצל צדיק.** ואומר להם להעמיד להם אלם אחד בבית אל ואחד בדן הסכימו עמו: **אמר לו רשע לצדיק סלקא דעתך גברא כירבעם פלח לעבודת כוכבים אלא לנסיונהו בעי.** אם דעתנו שלם עמו נתרצה בדבר וכך היה מטעה רשע לצדיק עד שהיו כולן חתומים שהן היו רוצים ושוב לא היו יכולים לחזור בהן:

ואף

מוסף רש"י

דאין ישיבה בעזרה. דאין כבוד שמים בכך, ואפילו מלאכי השרת אין להם שם ישיבה לכתיב (ישעיה ו) עומדים ממעל לו (דניאל ז) קרבת על אחד מן קאמרת (סוטה מ:) אי: שנאמר (דברים יח) לעמוד לשרת, העומדים שם לפני ה' (יומא כה. סוט:) ולא מצינו בה ישיבה (שם סט:). אלא למלכי בית יהודה. שמצינו בהן ישיבה, שנאמר (ש"ב ז) ויבא המלך דוד וגו' (שם כה. ועי"ש סט:).

a) בקרא ובהגה, b) [עי' רש"ל], c) [עי' הגירסא בע"י ועי' הערוך ערך אפיא אמר קמיה רבון דעלמא אי עניתי לי עניתי אי לא אמינא הא כל אפיא שוין], d) [סוטה יב:], e) סוטה מ: מא: יומא כה. סט: קידושין עח: תמיד כז., f) בקרא אחד מלפני, g) [כעי"ז תנחומא תשא יט], h) [במדבר כז], i) וירבעם כאן, אחאב ומנשה קב:, בלעם קב., דואג קו:, אחיתופל קו., גחזי קז:], j) [ל"ל לפני ד"ה פרץ].

ואף אחיה השילוני טעה. דדבר דסבר לנסויינהו אמי ואתם באותו מעשה: **שנאמר ויאמר ה' אל יהוא וגו' לעשות הישר וכתיב ויהוא לא שמר ללכת בתורת ה'.** ואמרינן מאי גרמא ליה ואמר רבא מותמו של אחיה השילוני ראה וטעה מכלל דהוא טעה: **ושחטה שטים העמיקו.** שטים עבודת כוכבים על שם שטים אחריה לשחוט לעבודת כוכבים: **העמיקו.** והתמירו שאמרו שכל מי שעולה לרגל ידקר בחרב כדי שילכו וישחטו לפני העגלים: **ואני מוסר לכולם.** כלומר אנכי לא חשתי כל כך לכבוד עצמי לומר כל מי שאינו עולה לרגל ידקר בחרב כמו שחשו הם לכבוד עבודת כוכבים אלא יסורין בעלמא יסרתים כלומר דעבר בעשה. ל"א שטים כלומר שטיות שלהם שסרו מאחרי העמיקו עד שחיטה שחייבו מיתה כל מי שעולה לרגל ומניח את העגלים. ושחטה לשון שחיטה: **מזומנת לפורענות.** שסם נחלקה מלכות ישראל דסמיך ליה ויקח את השלמה ויקרעה לשנים עשר קרעים וגו': **וביום פקדי.** בחשעה באב שבכל שנה ושנה מזומן מ' שנה שעמדו במדבר יום מזומן לפורענות בו חזרו מרגלים בו נחרב הבית בראשונה ובשניה ד): **ויהי בעת ההיא וירד יהודה.** מזומנת לפורענות שתמר נתחייבה שריפה ומתו שני בניו: **בשכם מכרו אחיו את יוסף.** דכתיב (בראשית לז) הלא אחיך רועים בשכם ודומן דכתיב בקרא היינו כפר הסמוך לשכם ונקראת על שם שכם. אי נמי כמדבר שהיו דנין עליו להרגו: **בשכם נחלקה מלכות בית דוד.** דכתיב במלכים (א יב): **מפתקה של ירושלים.** מכללה אלא לחזור בה לעולם ולא ליטול חלק בעבודה: **מפתקה.** כגון (ב"מ דף פו.) נפל פתקה מרקיעא. כלומר מחזקת של ירושלים הכתוב ותתוס בה: **שוס דופי.** גימגום בגמ"ר): **שחדשו.** דרשו דברי תורה בין ירבעם לאחיה: **יצאה בת קול ואמרה.** כשהמליכו את ירבעם: **מי שהרג.** דוד: **את הפלשתי.** וע"י כן היה מוריש לכם גת לכן תתנו שלוחים לבניו שתעזבו מלכות בית דוד ותמליכו אחריה: **בני אכזיב לאכזב.** למלכי בית דוד אתם מכזיבים והלכתם אחר מלכי ישראל לפיכך תהיו נמסרין לאכזב ביד עובדי כוכבים שהן שטי כזב: **אין אביו אלא הקב"ה שנאמר** אכזיב לאכזב למלכי ישראל אמר ר' חנינא בר פפא יצאה בת קול ואמרה להן מי שהרג את הפלשתי והוריש אתכם גת תתנו שילוחים לבניו בתי אכזיב לאכזב למלכי ישראל [3] אמר רב חיננא בר פפא כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה כאילו גוזל להקב"ה וכנסת ישראל שנאמר [12] גוזל אביו ואמו ואומר אין פושע חבר הוא לאיש משחית ואין אביו אלא הקב"ה שנאמר [13] הלא הוא אביך קנך ואין אמו אלא כנסת ישראל שנאמר [14] שמע בני מוסר אביך ואל תטוש תורת אמך מאי חבר הוא לאיש משחית חבר הוא לירבעם בן נבט שהשחית ישראל לאביהם שבשמים [15] וידח ירבעם (בן נבט) את ישראל מאחרי ה' והחטיאם חטאה גדולה אמר רבי חנין כשתי מקלות המתיזות זו את זו [16] ודי זהב [3] אמרו דבי ר' ינאי אמר משה לפני הקב"ה רבונו של עולם בשביל כסף וזהב שהשפעת להן לישראל עד שיאמרו דיי גרם להם לעשות להם אלהי זהב משל אין ארי דורם ונוהם מתוך קופה של תבן אלא מתוך קופה של בשר אמר ר' אושעיא עד ירבעם היו ישראל יונקים מעגל אחד מכאן ואילך משנים ושלשה עגלים אמר ר' יצחק אין לך כל פורענות ופורענות שבאה לעולם שאין בה אחד מעשרים וארבעה בהכרע ליטרא של עגל הראשון שנאמר [8] וביום פקדי ופקדתי עליהם חטאתם אמר רבי חנינא לאחר עשרים וארבעה דורות נגבה פסוק זה שנאמר [17] ויקרא באזני קול גדול לאמר קרבו פקדות העיר ואיש כלי משחתו בידו [18] אחר הדבר הזה לא שב ירבעם מדרכו הרעה מאי אחר אמר ר' אבא אחר שתפשו הקב"ה לירבעם בבגדו ואמר לו חזור בך ואני ואתה ובן ישי נטייל בגן עדן אמר לו מי בראש בן ישי בראש אי הכי לא בעינא ר' אבהו הוה רגיל דהוה קא דריש בשלשה מלכים חלש קביל עליה דלא דריש כיון

דאיתפח

ואף אחיה השילוני טעה וחתם דהא יהוא צדיקא רבה הוה שנאמר [1] ויאמר ה' אל יהוא יען אשר הטיבות לעשות הישר בעיני ככל אשר בלבבי עשית לבית אחאב בני רביעים ישבו לך על כסא ישראל וכתיב [2] ויהוא לא שמר ללכת בתורת ה' אלהי ישראל בכל לבבו לא סר מעל חטאת ירבעם אשר החטיא את ישראל מאי גרמא ליה אמר אביי [6] ברית כרותה לשפתים שנאמר [3] אחאב עבד הבעל מעט יהוא יעבדנו הרבה רבא אמר חותמו של אחיה השילוני ראה וטעה (ז) [א] דכתיב [4] ושחטה שטים העמיקו ואני מוסר לכולם אמר רבי יוחנן אמר הקב"ה הם העמיקו משלי אני אמרתי [8] כל שאינו עולה לרגל עובר בעשה והם אמרו כל העולה לרגל ידקר בחרב [5] ויהי בעת ההיא וירבעם יצא מירושלם וימצא אותו אחיה השילוני הנביא בדרך והוא מתכסה בשלמה חדשה תנא משום רבי יוסי עת היא מזומנת לפורענות [6] בעת פקודתם יאבדו תנא משום רבי יוסי עת מזומנת לפורענות [7] בעת רצון עניתיך תנא משום ר' יוסי עת מזומנת לטובה [8] וביום פקדי ופקדתי עליהם חטאתם תנא משום רבי יוסי עת היא מזומנת לפורענות [9] ויהי בעת ההיא וירד יהודה מאת אחיו תנא משום ר' יוסי עת מזומנת לפורענות [10] וילך רחבעם שכם כי שכם בא כל ישראל להמליך אותו תנא משום ר' יוסי מקום מזומן לפורענות בשכם עינו את דינה בשכם מכרו אחיו את יוסף בשכם נחלקה מלכות בית דוד [5] וירבעם יצא מירושלים אמר ר' חנינא בר פפא שיצא מפיתקה של ירושלים וימצא אותו אחיה השילוני הנביא בדרך והוא מתכסה בשלמה חדשה ושניהם לבדם בשדה מאי בשלמה חדשה אמר רב נחמן כשלמה חדשה מה שלמה חדשה אין בה שום דופי אף תורתו של ירבעם לא היה בה שום דופי ד"א שלמה חדשה שחידשו דברים שלא שמעה אזן מעולם מאי ושניהם לבדם בשדה אמר רב יהודה אמר רב שכל תלמידי חכמים דומין לפניהם כעשבי השדה ואיכא דאמר שכל טעמי תורה מגולין להם כשדה [11] לכן תתני שלוחים על מורשת גת בתי

וכו'. ואין גזילה כלפי מעלה וכלפי כנסת ישראל אלא זו בלבד שמונע מלבוא כנסת ישראל הוא גוזל להקב"ה שחכמים תקנו על כל דבר ודבר ברכה כדאמר התם (ברכות דף לה.) כל הטועם ואינו מברך נקרא גזלן שנאמר [1] לה' המלך ומלואה: **כשפי מקלות המתיזות זו את זו.** כלומר שם בידו מקל א' ומכה בו מקל אחר ומתיזו ומשליכו ברחוק כך הדיה ירבעם את ישראל מאחרי ה' בעגל כרחם: **ודי זהב.** לחיי דאחיי עד השתא בעגלים של ירבעם מפרש האי קרא: **מתוך קופה של בשר.** כשיש לו הרבה לאכול הוא נוהם: **עד ירבעם היו ישראל יונקים מעגל אחד.** לוקין על חטא עגל אחד שעשו במדבר: ה"ג **מכאן ואילך היו יונקין משלשה עגלים.** שנים מירבעם ושניים של המדבר. ולפי מה שכתוב בספרים שנים ושלשה עגלים ניחא לגומר משנים שעשה ירבעם ושניים שנעשה במדבר ושלשה היינו שניים שניים כמו (משלי ג) שלשה המה נפלאו ממני וארבעה לא ידעתים: **אחד מעשרים וארבעה בהכרע ליטרא.** לאו דוקא אלא כלומר דבר מועט מאד כמה שכף המשקל נוטה לצד זה יותר מצד זה. בנ"ג (דף פט.) כמה הוי הכרע ליטרא: **לאחר כ"ד דורות.** למעשה העגל: **פסוק זה.** דכתיב בעגל וביום פקדי והכא בימי לדקיה כשחרב הבית כתוב קרבו פקודות העיר קרב אותו מעשה שנאמר וביום פקדי וממעשה העגל עד לדקיה כ"ד דורות דבימי נחשון נעשה העגל לא וחשוב כמה דורות מנחשון עד לדקיה נחשון שלמון בנו בועז בנו עובד בנו ישי בנו דוד בנו שלמה בנו רחבעם בנו אביה בנו אסא בנו יהושפט בנו יורם בנו אחזיה בנו יואש בנו אמציה בנו עוזיה בנו יותם בנו אחז בנו חזקיה בנו מנשה בנו אמון בנו יאשיה בנו יהואחז ויהויקים בניו ומלכו זה אחר זה ודור אחד הם יהויכין בנו של יהויקים הרי כ"ד. [1] יהויקים לא סייע מלכותו שהוגלה לבבל עם המרש והמסגר והמליכו לדקיהו דודו במקומו והלכך לא קא חשיב לדקיה דור נאפיה נפשיה דהוא מלך בדור כ"ד: **דהוה דרים בשלשה מלכים.** דהוה קאי במתני' דשלשה מלכים אין להם חלק:

מיתפח

כח א מיי' פ"א מהל' מגילה הלכה ג:

תורה אור השלם

1. וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל יֵהוּא יַעַן אֲשֶׁר הֵטִיבוֹתָ לַעֲשׂוֹת הַיָּשָׁר בְּעֵינַי כְּכֹל אֲשֶׁר בִּלְבָבִי עָשִׂיתָ לְבֵית אַחְאָב בְּנֵי רְבִעִים יֵשְׁבוּ לְךָ עַל כִּסֵּא יִשְׂרָאֵל:
מלכים ב י ל
2. וְיֵהוּא לֹא שָׁמַר לָלֶכֶת בְּתוֹרַת יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בְּכָל לְבָבוֹ לֹא סָר מֵעַל חַטֹּאוֹת יָרָבְעָם אֲשֶׁר הֶחֱטִיא אֶת יִשְׂרָאֵל:
מלכים ב י לא
3. וַיַּקְבֵּץ יֵהוּא אֶת כָּל הָעָם וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אַחְאָב עָבַד אֶת הַבַּעַל מְעָט יֵהוּא יַעַבְדֶנּוּ הַרְבֵּה: מלכים ב י יח
4. וְשַׁחֲטָה שִׁטִּים הַעֲמִיקוּ וַאֲנִי מוּסָר לְכֻלָּם: הושע ה ב
5. וַיְהִי בְּעֵת הַהִיא וְיָרָבְעָם יָצָא מִירוּשָׁלִָם וַיִּמְצָא אֹתוֹ אֲחִיָּה הַשִּׁילֹנִי הַנָּבִיא בַּדֶּרֶךְ וְהוּא מִתְכַּסֶּה בְּשִׂלְמָה חֲדָשָׁה וּשְׁנֵיהֶם לְבַדָּם בַּשָּׂדֶה: מלכים א יא כט
6. הֲבֵל הַמָּה מַעֲשֵׂה תַּעְתֻּעִים בְּעֵת פְּקֻדָּתָם יֹאבֵדוּ: ירמיהו נא יח
7. כֹּה אָמַר יְיָ בְּעֵת רָצוֹן עֲנִיתִיךָ וּבְיוֹם יְשׁוּעָה עֲזַרְתִּיךָ וָאֶצָּרְךָ וָאֶתֶּנְךָ לִבְרִית עָם לְהָקִים אֶרֶץ לְהַנְחִיל נְחָלוֹת שֹׁמֵמוֹת: ישעיהו מט ח
8. וְעַתָּה לֵךְ נְחֵה אֶת הָעָם אֶל אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי לָךְ הִנֵּה מַלְאָכִי יֹלֵךְ לְפָנֶיךָ וּבְיוֹם פָּקְדִי וּפָקַדְתִּי עֲלֵיהֶם חֲטָאתָם:
שמות לב לד
9. וַיְהִי בְּעֵת הַהִוא וַיֵּרֶד יְהוּדָה מֵאֵת אַחָיו וַיֵּט עַד אִישׁ עֲדֻלָּמִי וּשְׁמוֹ חִירָה: בראשית לח א
10. וַיֵּלֶךְ רַחַבְעָם שְׁכֶם כִּי שְׁכֶם בָּא כָל יִשְׂרָאֵל לְהַמְלִיךְ אֹתוֹ:
מלכים א יב א
11. לְכֵן תֹּתְנִי שִׁלּוּחִים עַל מוֹרֶשֶׁת גַּת בָּתֵּי אַכְזִיב לְאַכְזָב לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל: מיכה א יד
12. גּוֹזֵל אָבִיו וְאִמּוֹ וְאֹמַר אֵין פָּשַׁע חָבֵר הוּא לְאִישׁ מַשְׁחִית:
משלי כח כד
13. הֲלוֹא זֶה יָגַעְתִּי וּמָצָאתִי עַתָּה בְּכַסְפֶּךָ אַל תַּעֲזֹב מִמֶּנִּי: קהלת ב כו
14. שְׁמַע בְּנִי מוּסַר אָבִיךָ וְאַל תִּטֹּשׁ תּוֹרַת אִמֶּךָ:
משלי א ח
15. כִּי קָרַע יִשְׂרָאֵל מֵעַל בֵּית דָּוִד וַיַּמְלִיכוּ אֶת יָרָבְעָם בֶּן נְבָט וַיַּדַּח יָרָבְעָם אֶת יִשְׂרָאֵל מֵאַחֲרֵי יְיָ וְהֶחֱטִיאֵם חֲטָאָה גְדוֹלָה:
מלכים ב יז כא
16. אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֵּר מֹשֶׁה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן בַּמִּדְבָּר בָּעֲרָבָה מוֹל סוּף בֵּין פָּארָן וּבֵין תֹּפֶל וְלָבָן וַחֲצֵרֹת וְדִי זָהָב:
דברים א א
17. וַיִּקְרָא בְאָזְנֵי קוֹל גָּדוֹל לֵאמֹר קָרְבוּ פִּקֻּדוֹת הָעִיר וְאִישׁ כְּלִי מַשְׁחִתּוֹ בְּיָדוֹ: יחזקאל ט א
18. אַחַר הַדָּבָר הַזֶּה לֹא שָׁב יָרָבְעָם מִדַּרְכּוֹ הָרָעָה וַיָּשָׁב וַיַּעַשׂ מִקְצוֹת הָעָם כֹּהֲנֵי בָמוֹת הַחֹפֵץ יִמְלֵא אֶת יָדוֹ וַיְהִי כֹהֲנֵי בָמוֹת:
מלכים א יג לג

מסורת הש"ס

ז) [מו"ק יח. ע"ש], כ) ברכות לה:, ג) ברכות לב. יומא פו:, ד) [תענית כו:], ה) בע"י: בתלמודו, ו) [מהלים כד], ז) [ל"ל יהויכין כי כך מבואר בסוף מלכים ב דיהויכין הוגלה עם המרש והמסגר וכן לעיל בגמ' לח. אבן יהויקים מת בירושלים ולא הוגלה כלל],

הגהות הב"ח

(ז) גמ' ועטה כתיב ושחטה כל"ל ואות ד נמחק:

הגהות הגר"א

[א] גמ' ולא טעה דכתיב. נמחק מיכת דכתיב:

מוסף רש"י

גוזל להקב"ה. את ברכתו, וכנסת ישראל. שכשחטאו הפירות לוקין (ברכות לה:). **ואומר אין פשע.** ולפי שהוא מיקל, רוצים החברים ולמדין ממנו לעשות כן ליהנות מן העולם הזה בלא ברכה, ולכך נקרא זה המיקל חבר לאים משחית (שם). **ונוהם.** שמא ומשתגע ומזיק (שם לב:).